

головним сучасним бар’єром для здійснення цього переходу.

Відповідно, суспільства, за таких обставин, з більш якісним політичним контентом будуть застосовувати маркетингові технології конструювання медіа-продуктів, які неможливо буде перенести на інший культурний ґрунт (адже кільцювання власної культури буде проходити чітко у національних кордонах). Та подібний песимістичний сценарій, який, безперечно, стосується й України, має очевидну складність у реалізації з огляду на ядро нового маркетингу. Якщо ядром нового маркетингу буде творчість і пошук інновацій популярності, то його реалізація буде можливою у кожному модерному суспільстві, без урахування якості політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самброс А. „Ефект віддзеркалення” як теоретична концепція / А. Самброс // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. „Питання політології”. – 2012. – Вип. 22. – С. 24-30.
2. Исаев Б. Теория партий и партийных систем: учебное пособие для студентов вузов / В. Исаев. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 367 с.
3. Бурдьё П. Социология политики [Електронний ресурс] / П. Бурдьё. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Burd/05.php
4. Holbrook M. The Experiential Aspects of Consumption: Consumer Fantasies, Feelings, and Fun [Електронний ресурс] / M. Holbrook, E. Hirschman // Journal of Consumer Research, 9 (September). – 1982. – P. 132-140. – Режим доступу : <http://ru.scribd.com/doc/7316921/Holbrook-Hirschman-1982>
5. Бернейс Э. Пропаганда / Э. Бернейс. – М. : Нипро Publishing, 2010. – 176 с.

УДК: 32 019

Кудрявцев О. Ю.

Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова

СУЧАСНА ПРЯМА ДЕМОКРАТІЯ: ПОТЕНЦІАЛ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

Розглянуто проблеми впровадження моделі електронного урядування на основі новітніх інформаційно-комунікативних технологій з урахуванням особливостей українських реалій політичного життя. Охарактеризовано наявні досягнення, висвітлено можливі перспективи та напрями подальшого розвитку.

Ключові слова: електронний уряд, електронна демократія, новітня концепція віртуального публічного адміністрування, мережеве суспільство, сучасна пряма демократія.

Кудрявцев А. Ю.

СОВРЕМЕННАЯ ПРЯМАЯ ДЕМОКРАТИЯ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Рассмотрены проблемы внедрения модели электронного управления на основе новейших информационно-коммуникативных технологий с учётом особенностей украинских реалий политической жизни. Охарактеризованы имеющиеся достижения, освещены возможные перспективы и направления дальнейшего развития.

Ключевые слова: электронное правительство, электронная демократия, новейшая концепция виртуального публичного администрирования, сетевое общество, современная прямая демократия.

Kudryavtsev O.

MODERN DIRECT DEMOCRACY: THE POTENTIAL OF E-GOVERNMENT IN
UKRAINIAN REALITY

The article deals with the problems of implementing the model of e-governance based on the latest information and communication technologies in the Ukrainian political realities. Were characterized the existing achievements, highlighted the potential prospects and development trends.

Key words: e-government, e-democracy, the latest concept of a virtual public administration, network society, a modern direct democracy.

„Демократія по-справжньому ефективна там, де застосовуються народні зібрання, а не представницькі”. Олександр Солженіцин

Багатоманітність сучасних форм включення громадянина у простір політичного життя ставить перед ним нелегкий вибір способу політичної активності. На сьогоднішній день в українському соціумі вже немає сумнівів з приводу того, що розвинутим політично може бути лише зріле громадянське суспільство. З проблемою залучення широких верств населення до участі у політичному житті в різні часи стикалися усі перехідні суспільства. Багато хто вирішував ці питання по-своєму. Одні планомірно та поступово виховували відповідний рівень політичної культури населення, інші – займалися популізмом або намагалися діяти адміністративними засобами, примушуючи громадян до найбільш поширених інституційних форм політичної активності. Слід також зазначити, що ідея прямої демократії ніколи не відходила далеко від актуальної політичної теорії, нагадуючи про себе у намаганнях реалізувати її принципи на локальних рівнях політичної діяльності, в першу чергу у територіальних громадах та різновидах форм місцевого самоврядування. Існує англійська приказка про те, що демократія – це перш за все процедура [1]. Тобто особливе значення мають механізми та форми функціонування її як політичного режиму та як форми взаємодії між владою та суспільством. Технології демократичного управління формувалися та відточувалися тисячоліттями, починаючи з античної демократії й до наших днів. Сучасний етап розвитку суспільства є, безумовно, унікальним. Така його характеристика пов'язана не в останню чергу з розвитком засобів масової комунікації та мережевим суспільством. Демократична форма правління не ідеальна, має багато недоліків. В основному це стосується її представницького різновиду, який на сьогоднішній день є

найбільш популярним і вживаним. Упродовж всього періоду існування представницької демократії одним із найгостріших було питання відчуження громадян від процесів та механізмів суспільно-політичного управління, що суперечить базовим засадам демократизму. Реальна участь широких верств населення у процесах розробки, прийняття, впровадження політичних рішень а також контролю за їх виконанням є абсолютно неможливою при представницькій формі. В основному через те, що участь громадянина в політиці зведено до елементарних інституційних форм, які з певною періодичністю організовуються владою і мають на меті нагадати населенню, що воно живе при „демократії”.

У світовій літературі питанням відстороненості громадянина від процесу прийняття політичних рішень приділяється значна увага. Одним із дієвих способів вирішення цієї проблеми є запровадження новітньої форми прямої демократії, а саме електронної демократії, яка базується на широкому використанні державними органами новітніх інформаційно-комунікативних технологій задля надання громадянам можливості брати активну участь у політичному житті, а також спрощення механізму відносин „громадянин – держава”. Концепція електронної демократії зародилася у середині минулого століття у роботах політичних мислителів США та Західної Європи. Важливий внесок у цьому сенсі було внесено Е. Тоффлером, М. Кастельсом, Ф. Фукуямою, Д. Белом та ін.[2]. Виникнувши як усвідомлення необхідності оптимізації процесів політичного адміністрування за допомогою використання новітніх технологій, концепція електронної демократії змінила ставлення до держави як політичного інституту. З часів появи марксизму держава розглядалася як

централізований механізм володарювання одних людей над іншими. Таке ставлення до основного інституту політичної системи існувало з самого початку виникнення держави, проте саме К. Марксом воно було систематизоване та обґрунтоване. Електронне урядування дало можливість сприймати державу не як механізм експлуатації, а як сервісну службу, завданням якої є надання громадянам цілої низки послуг, які мають сприяти розвитку суспільства та надавати можливість подальшого розвитку громадянського суспільства. Саме електронна демократія як „організація державного управління на основі електронних засобів обробки, передачі та поширення інформації, надання послуг усіма гілками державної влади усім категоріям громадян електронними засобами, а також інформування тими ж засобами громадян про роботу державних органів” [3, с. 4] повинна являти собою сучасну форму прямого демократичного адміністрування суспільством самим суспільством і заради суспільства, як говорив А. Лінкольн [4].

Метою цієї статті є аналіз вітчизняних перспектив розгортання електронної демократії з урахуванням суспільно-політичних та економічних реалій сьогодення. Досвід впровадження новітніх технологій у процеси державного управління в Україні має більш ніж двадцятирічну історію. Ще у 1992 р. було підписано „Закон України про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-ХІІ [5], який визначає принципові засади інформатизації суспільства та держави. Існує національна концепція інформатизації України, яка ґрунтується на адаптації світового досвіду використання інформаційно-комунікативних технологій до реалій українського суспільства. Сучасні дослідження стану інформатизації нашого суспільства показують наявність великої кількості гострих питань, на вирішення яких потрібні не лише матеріальні ресурси, а й громадська воля та абсолютна переконаність відповідальних осіб у незворотності обраного курсу соціально-політичних перетворень. Так, у роботі А. Голубоцького та О. Шевчука висвітлені основні проблеми, з якими зіткнеться наше суспільство, впроваджуючи ту чи іншу модель електронного урядування. „Ініціатива формування та розвитку системи електронного урядування, як і інших компонентів інформаційного суспільства, належить трьом суспільним секторам – бізнесу, громадськості та уряду” [3].

Враховуючи той факт, що структурна модель електронної держави є досить сталою, і в тому чи іншому вигляді її компоненти присутні в абсолютно всіх існуючих на сьогоднішній день успішних електронних демократіях, питання базової моделі розвитку в цьому напрямі для України не є актуальним. Набагато значущими є протиріччя між традиційними формами публічного адміністрування, що склалися в суспільстві за досить довгий період, та необхідністю повної адаптації соціуму до нових принципів взаємодії суспільства з державою. А. Голубоцький та О. Шевчук використовують поняття „Е-готовність”, під яким вони пропонують розуміти загальний рівень розвитку інформаційного суспільства в тому чи іншому регіоні, а також конкретні показники готовності суспільства та держави до впровадження електронного урядування. На сьогодні світовими лідерами у впровадженні систем електронного урядування є Сполучені Штати, Південна Корея, Австралія, Естонія, Сінгапур та ін. Це ті держави, чия „Е-готовність” була підтверджена високими показниками ще десятиріччя тому. У 2012 р. Естонія запровадила першу у світі систему масового електронного голосування у політичній практиці [6]. Одним із місцевих факторів успішності, звісно, є невелика кількість населення, яка може бути порівняна з великим містом, наприклад, Харковом, але ми маємо приклад і Сполучених штатів, який показує, що успішність новацій залежить не від чисельності населення.

Однією з найважливіших засад та обов’язковою умовою повноцінного впровадження системи електронного урядування є відповідний тип і рівень політичної культури населення. У випадку нашої держави, саме широкі верстви населення своєю активною участю здатні забезпечити контроль за виконанням тих політичних рішень, як мають привести до становлення електронного уряду та електронної демократії. А тому не в останню чергу ми маємо знаходити та осмислювати мотивацію для кожного громадянина, пред’явити суспільству реальні переваги новітньої системи. В цьому аспекті також нам не доводиться вигадувати чогось нового, бо більшість можливостей добровільного залучення населення до процесів розбудови електронної демократії вже винайдено, перевірено на практиці та задокументовано. Електронне урядування несе переваги для

усіх зацікавлених груп суспільства. Державні органи отримують функціональну систему управління, яка у багато разів спрощує модель функціонування апарату влади, бізнес отримує прозорість та легальність взаємовідносин з державою, громадяни отримують дієві можливості впливу на політичне життя своєї країни, а також спрощення багатьох повсякденних операцій з державними органами. Тобто кожен може знайти для себе безумовні переваги від впровадження нової системи.

Станом на 2013 рік наше суспільство досягло певних успіхів у дорученні держави до новітніх технологій. Визначення тих чи інших досягнень має спиратися на певну періодизацію, систематизовану хронологічно. Загальноприйнятим у науковій літературі на сьогодні є виділення п'яти основних стадій впровадження електронного урядування в системи публічного адміністрування. А саме, відповідно до даних відділу державної економіки та управління Організації об'єднаних націй, а також Американської фундації державного управління, першою є стадія появи веб-присутності державних органів [7]. На цьому етапі держава впроваджує елементи присутності своїх органів та установ у світовій мережі. Цей етап пов'язаний зі створенням інформаційних сторінок і сайтів різноманітних відомств різних рівнів влади, метою існування яких є переважно інформування населення про структуру та засади діяльності тієї, чи іншої державної установи. В окремих випадках на таких сторінках може міститися інформація про актуальні новини, так чи інакше пов'язані з діяльністю установи. Проте слід зазначити, що подібні ресурси у переважній більшості мають статичний контент, оновлення якого відбувається за необхідністю, але не частіше одного – двох разів на місяць. Звертаючись до цих ресурсів, користувач як максимум спроможний отримати інформацію про конкретних посадових осіб, графік роботи, деяку нормативну інформацію та контактні дані чиновника. Надалі взаємодія громадянина з державою відбувається лише у традиційній формі довгих черг та відсутності системності при зверненні до різних установ одночасно. Однією з найбільших проблем є необхідність подання великої кількості дублікатів тих же самих документів у різні установи. Документ приймається у паперовому вигляді і в окремих випадках може бути оцифрований, проте, навіть тоді електронна версія не залишить межі установи і не

виконуватиме своєї прямої функції. У деяких випадках на цій стадії на сторінках сайтів може міститися форма зворотного зв'язку, але знову ж таки, не у звичній для сучасного користувача формі чату або форуму, а швидше як сукупність найбільш часто виникаючих питань, та універсальних відповідей на них. З технічного боку, цей етап характеризується поступовим збільшенням кількості комп'ютерів та інтрамереж в установах державної влади. Розробка програмного забезпечення та підтримка проектів здійснюється переважно за рахунок штатних спеціалістів, які в багатьох випадках можуть і не спеціалізуватися на подібних об'єктах. Саме у такий спосіб наприкінці дев'яностих років і розпочався процес розбудови системи електронного урядування у нашій державі. Станом на 2013 рік можемо констатувати значні досягнення у певних секторах. Так, наприклад, створено сайти та сторінки майже всіх обласних і районних адміністрацій, різноманітних служб та відомств.

На другій стадії, яка може бути умовно охарактеризована як поглиблена веб-присутність, громадяни мають доступ до широкого спектру постійно оновлюваної інформації. З'являється не примарна, а реальна можливість отримати актуальну інформацію про діяльність великої кількості державних установ та організацій. Рішення, які приймаються тими чи іншими підрозділами у досить короткий термін відображаються у світовій мережі на офіційних інтернет-представництвах. Важливим на цій стадії є контроль якості інформації, яка потрапляє на загальний огляд. Крім того, в цей час ми вже можемо говорити про реально працюючу форму зворотного зв'язку (feedback). У громадян вперше з моменту початку впровадження інформаційно-комунікативних технологій з'являється можливість у реальному часі слідкувати за роботою того чи іншого відомства, ставити питання, надсилати пропозиції та зауваження.

Третя стадія – інтерактивна присутність, характеризується подальшим поглибленням та інтенсифікацією можливості взаємодії громадян з державними органами, які надають ту чи іншу послугу. Принциповим є те, що на цьому етапі змінюється ставлення громадянина до держави. Історично державу прийнято розглядати як механізм управління, прихований у коридорах влади, як те, що К. Поппер назвав „чорною скринькою” [8 с.204]. Впровадження двосторонньої інтерактивної системи на основі інформаційно-

комунікативних технологій у процесі взаємодії держави з громадянином дає можливість змінити ставлення останнього до владно-управлінського інституту, а саме відійти від застарілого ставлення до держави як до чудовиська Левіафана, описаного англійським філософом Т. Гоббсом [9] і бачити у державній владі сервісну службу, основним завданням якої є надання широкого спектру різноманітних послуг для громадян. Принципова трансформація ролі держави у житті суспільства безпосередньо зумовлена впровадженням системи електронного урядування і має стати одним із основних досягнень, не пов'язаних напряду з метою реформ. Формування у населення ставлення до держави як до партнера, а не управлінця, є обов'язковою умовою переходу до наступного етапу.

Четверта стадія – активна взаємодія або транзакційна присутність. Її прихід знаменує можливість не лише отримувати інформації від держави та оцінювати її, а й виступати суб'єктом економічних, соціальних та інших відносин, перенесених у віртуальний світ. Тут існує можливість отримувати різноманітні бланки, форми, здійснювати господарсько-економічну діяльність (заклучати договори, вести взаємодію з державою у якості підприємця), отримувати документи онлайн. Єдиний портал державних служб являє собою централізовану можливість отримати доступ до усіх основних підрозділів, департаментів та установ у режимі „одного вікна”. Акцент при розробці порталу робиться на пріоритети та потреби громадян набагато більше, ніж на владні структури та функції. Двостороння взаємодія зумовлює впровадження на цьому етапі цифрового підпису.

П'ята стадія – повністю інтегрована веб-присутність. Дозволяє уряду здійснювати всі послуги та зв'язки через єдиний портал, а громадянину – ментально отримувати актуальну інформацію, бути суб'єктом системи публічного адміністрування. На думку Джей Мун, „якщо попередні стадії... відносяться до мережових публічних послуг у адміністративній сфері, остання стадія підкреслює мережову політичну активність громадян” [10].

Отже, на основі проведеного аналізу викристалізується певна картина сучасного стану розвитку інформаційного суспільства та електронної демократії у нашій державі. Найвні досягнення символізують прагнення певних груп суспільства інтегруватися у світове інформаційне співто-

вариство. Проте найгострішою залишається не фінансова чи кадрова складова інформатизації, а повна відсутність громадянського суспільства та активістської політичної культури які є невід'ємної частини електронної демократії. Принципи її функціонування ґрунтуються на наданні можливостей кожному громадянину бути суб'єктом державної політики, активно відстоювати свої інтереси, знати та розуміти свої права та обов'язки. Держава як політичний інститут, таким чином, перестає відігравати роль адміністративно-командної машини, її імідж змінюється, вона набуває ознак сервісної партнерської служби, обов'язками якої є надання різноманітних послуг населенню. Процеси управління у такій державі мають колективний характер, тобто така форма й буде сучасною прямою демократією. Як ніколи в історії за допомогою мережових технологій найширші верстви населення можуть отримати можливість реального впливу на політичне життя своєї країни. Проте подібна можливість має і деякі застереження. Не лише держава, а й суспільство мусить бути готовим до подібних змін. І якщо питання фінансування створення системи електронного урядування, підготовки фахівців та подібні інші вирішити відносно не важко, то підготувати суспільство до нових умов – проблема значно більшого масштабу. А тому починати формування нового громадянина потрібно вже сьогодні у дошкільних закладах, школах, вишах, на виробництві. І можливо тоді, через десятиліття, і суспільство і політична еліта будуть відчувати гостру потребу в існуванні електронної демократії, як невід'ємної частини розвинутого соціуму, справжнього громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Литвинцев Р. Демократия. как она есть. [Электронный ресурс] / Роман Литвинов // 2012 – Режим доступа: <http://www.proza.ru/2012/10/18/1071>
2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. Под ред. доктора филологических наук, профессора Е. Л. Вартановой. Уэбстер Фрэнк. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
3. Голубоцкий А. Электронная демократия. [Электронный ресурс] / А. Голубоцкий, О. Шевчук // 2012 – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/21742/>
4. Линкольн А. Биография. [Электронный ресурс] // 2013 – Режим доступа: <http://www.presidents.h1.ru/site/presidents/usa/lincoln.html>
5. „Закон України про інформацію” від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. [Электронный ресурс] // 2013 -

- Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
6. Попова А. Электронные выборы в Эстонии. [Электронный ресурс] / Алена Попова // 2013 - Режим доступу: <http://alenapopova.ru/egov/elektronnye-vybory-v-estonii.html>
7. E-Government for the People. United Nations E-Government Survey 2012./ United Nations Department of Economic and Social Affairs/ United Nations. New York, 2012 – 160p.
8. Popper K. In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years./ Karl Popper // Taylor & Francis, 1996 – 254p.
9. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского [Электронный ресурс] / Томас Гоббс // – Режим доступу: <http://lib.ru/FILOSOF/GOBBS/leviafan.txt>
10. Moon J. The Evolution of E-Government among Municipalities: Rhetoric or Reality?/ Jane Moon // Public Administration Review, 2002, Vol. 62. № 4.

УДК 316.422

Довбня О.М.

Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

Довбня О.М.

Харківський національний аграрний
університет імені В.В. Докучаєва

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСТВА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У період становлення державності важливим є перетворення населення з підданих на активних громадян, які беруть участь у розбудові своєї країни і відчують гордість за належність до своєї політичної нації. Розглянуто перешкоди на шляху процесу формування громадянського суспільства та можливості їх подолання.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадянство, політична нація, громадянська участь, мультикультуралізм, етнополітичний конфлікт.

Довбня А.Н., Довбня Е.Н.

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО И ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСТВА В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

В период становления государственности важным является превращение населения из подданных в активных граждан, участвующих в строительстве своей страны и испытывающих гордость за свою принадлежность к своей политической нации. Рассмотрены препятствия на пути формирования гражданского общества и возможности их преодоления.

Ключевые слова: гражданское общество, гражданство, политическая нация, гражданское участие, мультикультурализм, этнополитический конфликт.